
HUK 223U

**ULUSLAR ARASI
TİCARET HUKUKU**

KISA ÖZET

1. Ünite Özet

Uluslararası ticaret kavramı ülkeler arasındaki mal veya hizmet alım-satımını ifade etmek için kullanılır.

kişi, firma veya devlet tarafından ülke dışına yapılan mal ve hizmet satımları için *ihracat veya dış satım*, ülke dışından yapılan alımlar için *ithalat veya dış alım* kavramları kullanılmaktadır.

Küreselleşme, uluslararası düzeyde mal, hizmet ve sermayenin serbest dolaşımının önündeki engellerin birer birer ortadan kaldırılması yanında teknolojik gelişmelerin de etkisiyle insanlar arasında fikirlerin, kültürlerin ve dünya görüşlerinin etkileşiminden doğan bir uluslararası bütünlüşme sürecidir.

Uluslararası ticaret tarih kadar eski bir olgudur. Tarihsel akış içerisinde geleneksel olarak tekstil, şarap, baharat ve değerli madenler gibi emtia uluslararası ticaretin konusunu oluşturmuştur. Bu mallar ***İpek veya Baharat yolu*** gibi meşhur güzergâhlar üzerinden bir ülkeden diğer bir ülkeye taşınmıştır.

Günümüz dünyasında ise teknolojik gelişmeler ve küreselleşme ile birlikte uluslararası ticarete konu olan mal ve hizmetlerin sayısı artmıştır. Küreselleşme aynı zamanda dünya ölçeğinde üretim yapısını, ticaretin organizasyonunu ve pratiğini de değiştirmiştir. Uluslararası çapta üretim ve ticaret artık yerel firmalardan ziyade çok uluslu firmalar eliyle yapılmaktadır.

Uluslararası Ticaret Hukuku Kavramı;Uluslararası mal ve hizmet alım-satımı temel olarak uluslararası sözleşmeler/akitler yoluyla yapılmaktadır. Ancak iç hukukta yapılan alım-satım işlemlerinden farklı olarak uluslararası ticari faaliyetlerin icrası için ard arda veya iç içe birçok sözleşmenin yapıldığı görülmektedir.

Yine ticari işlemin tamamlanması için ihracatçı ve ithalatçının yanı sıra, basta ihracatçı ve ithalatçının buldukları ülkelerin kamu kurumları ve meslek birlikleri olmak üzere, bankalar, tasıma, sigorta ve gözetim şirketleri, depo/ardiye işletmecileri gibi birçok özel kurum ve kişi de devreye girmektedir.Söz konusu kurallar uluslararası özel hukuk kurallarını da içine alacak şekilde özel hukuk, kamu hukuku ve uluslararası kamu hukuku olmak üzere üç farklı hukuk alanında yer alabilir.

Özel hukuk alanında yer alan kurallar, uluslararası ticari sözleşmelere/akitelere uygulanma kapasitesi bulunan hükümlerden oluşur. Özel hukuk alanına giren hususlarda taraflar, sözleşme özgürlüğü ilkesi uyarınca; kanuna, ahlaka ve kamu düzenine aykırı olmamak kaydıyla sözleşme içeriğini serbestçe kararlaştırabilir. Örneğin, ödemenin nasıl yapılacağı, sözleşme konusu malın taşınması sırasında oluşabilecek hasarın kimin tarafından üstlenileceği gibi konuları taraflar serbestçe belirleyebilir.

Teamül hukuku, belli bir toplum veya grupta sürekli uygulanan ve uygulamanın zorunlu olduğu kabul edilen yazılı olmayan kurallara denir. Örneğin buğday ticareti ile uğraşan tacirler arasında yüklenme ve indirmeden doğan hamaliye masraflarının satıcı tarafından karşılanması gibi.

Hukukun genel ilkeleri ise, tüm hukuk sistemlerinde bilinen ve benimsenerek uygulanan ilkelere denir. Ahde vefa, iyi niyet ve hakkın kötüye kullanılmaması ilkeleri bunlardan bazılarıdır. Bu kapsamda örneğin ahde vefa ilkesi, bir sözleşme ilişkisinde tarafların taahhüt ettikleri yükümlülüklerini yerine getirmelerini gerekli kılar.

Tarafların sözleşme yaptıkları esnada kararlaştırmadıkları hususlar da bulunabilir. Bu hâlde sözleşme yapılırken kararlaştırılmayan hususlara hangi hukukun uygulanacağı sorusu önem kazanmaktadır.

Sözleşmeye hangi hukukun uygulanacağını kanunlar ihtilâfı kuralları belirler. Kanunlar ihtilâfı kuralları, sözleşmeye uygulanacak hukuk konusunda tarafların iradesine öncelik verir. Eğer tarafların bu konuda bir anlaşmaları yoksa uygulanacak hukuku kanunlar ihtilâfı kuralı kendisi belirler. Bu hukuk, çoğunlukla sözleşmeyle veya taraflarla ilgisi bulunan bir devletin hukukudur.

Bununla birlikte, kanunlar ihtilâfı hukuku kurallarının işaret ettiği devletin hukukunun ilişkiye uygulanması bazı hâllerde adaletsizliklere, hatta tarafların iradelerinin öte sinde öngörülmeleyen bir takım sonuçların doğmasına neden olabilmektedir. Ayrıca farklı dil kullanımı, ticari kural ve usullerin farklılaşması gibi durumlarda, bir taraf bakımından ciddi külfetler ortaya çıkabilmektedir.

Bu tür olumsuzlukların önüne geçilmesi bakımından, uluslararası düzeyde tacirlerin, ulusal hukukların dışında *lex mercatoria* (tacirlerin hukuku) olarak da adlandırılan ortak bir takım kural ve uygulamaları geliştirdikleri gözlemlenmektedir. *Lex mercatoria* 'nın kaynakları konusunda uluslararası düzeyde ortak bir görüş olmamasına karşın, pratikte standart sözleşmeler, bir örnek kurallar (klozlar), ticari teamüller ve uluslararası tahkim gibi yöntemler ile tacirler, ilişkilerine ulusal hukuklara alternatif olarak uygulanacak kendi kurallarını oluşturmaktadırlar.

Ulusal hukukların uluslararası ticari işlemlere uygulanmasının yaratmış olduğu olumsuzlukların önlenmesi bakımından, özel hukuk kurallarının uluslararası düzeyde uyumlaştırılması ve birleştirilmesi çabaları da bulunmaktadır.

Gerçekten, basta sözleşme hukuku olmak üzere, özel hukukun birçok alanında uluslararası uyumlaştırma ve birleştirme çabaları çeşitli kurum ve kuruluşlar nezdinde sürdürülmektedir. Avrupa Birliği (AB), Uluslararası Özel Hukuka İlişkin Lahey Konferansı (HCCH), Özel Hukukun Birleştirilmesi Uluslararası Enstitüsü (UNIDROIT) ve Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu (UNCITRAL) gibi kuruluşlar, uluslararası ticari sözleşmelere uygulanacak özel hukuku uyumlaştırmak ve birleştirmek için çalışmalar yapmaktadırlar.

Uluslararası ticari sözleşmelere etki eden kamu hukuku karakterli kurallar ise devletlerin egemenlik haklarına dayanarak meydana getirdikleri kurallardan oluşmaktadır. Gümrük kanunları, ithalat yasaklarına ilişkin kurallar ile ürünlerin belli bir standartta olmasını öngören düzenlemeler bu kategorideki kurallara örnek gösterilebilir. Özel hukuk alanına dâhil olan kurallardan farklı olarak kamu hukuku karakterli kuralların, tarafların yapacakları sözleşmeler ile değiştirilmesi imkânı bulunmamaktadır. Örneğin belli bir ürün için öngörülen %15'lik bir gümrük vergisinin, tarafların yapacakları sözleşme ile %5'e çekilmesi mümkün değildir.

Uluslararası Ticaret Hukukunun Gelişimi;Uluslararası ticaret hukukunun gelişimi üç aşamada incelenebilir. İlk aşamanın Orta Çağda yaşandığı söylenebilir. **Bu çağdaki uluslararası ticaret hukuku lex mercatoria olarak da adlandırılır.**

Lex mercatoria o dönemde limandan limana, fuardan fuara dolaşarak ticaret yapan tacirlerin arasındaki ilişkiye uygulanan bir tür teamül hukuku idi. *Lex mercatoria* 'nın beş temel özelliği vardı:

1. Bu hukuk uluslararası nitelikte idi. Mekân ve yerel âdetlerin farklılığına bakılmaksızın aynı şekilde uygulanıyordu.
2. *Lex mercatoria* 'nın temel kaynağı ticari teamüller idi. Bu teamüller ise o dönem ticaretin yapıldığı yer olan fuar ve limanlarda oluşan âdetlerden besleniyordu.

3. Uygulama profesyonel yargıçlardan ziyade tacirler tarafından yapılıyordu. Tacirler arasında ortaya çıkan uyuşmazlıklar mahkemelerde değil bugünkü anlamda tahkim diyebileceğimiz özel ticaret mahkemelerinde karara bağlanmaktaydı. Bu sayede uyuşmazlıklar katı hukuki usul ve tekniklerden ziyade, hızlı ve resmî olmayan bir usul ile çözülmüyordu.
4. Bu hukukun temelinde hakkaniyet ilkesi yatıyordu. Uyuşmazlıklar metinlerde yazan ifadelerin sıkı sıkıya yorumlanmasından ziyade hakkaniyet ilkesi gözetilerek çözülmüyordu.
5. ***Lex mercatoria'nın evrensel nitelik kazanması noterlik faaliyetleri ile daha da artmıştır.*** Noterlik işlevi özellikle 14. yüzyılda büyük önem kazanmış ve kabaca modern standart sözleşmeler olarak adlandırabileceğimiz noterlik sözleşmelerinin yaygın kullanımı sözleşmelerde tek düzeldiği sağlamıştır.

Uluslararası ticaret hukukunun ikinci gelişim aşaması, 18. ve 19. yüzyıllarda yaşanmıştır. Bu asama aynı zamanda toplumların feodal yapıdan ulus devlet yapılanmasına geçiş süreci ile de paralellik gösterir. Fransa, Almanya ve İngiltere basta olmak üzere çeşitli ülkelerde, ulusalcılığın etkisi ile uluslararası ticari ilişkilerin iç hukuk kurallarıyla düzenlendiği gözlemlenmektedir

Uluslararası Ticarete Yön Veren Temel Kurumlar;Türkiye bakımından, uluslararası ticaret üzerinde etkili olan temel kurumları uluslararası ve ulusal kuruluşlar olarak iki başlık altında inceleyebiliriz.

Uluslararası Kuruluşlar:

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ): DTÖ uluslararası ticareti düzenleme amacı taşıyan ve yalnızca devletlerin üye olabildiği bir uluslararası kuruluştur. DTÖ, resmî olarak 1995 yılında kurulmuş olmakla birlikte, çok taraflı ticaret sisteminin temelleri çok önce 1947 yılında imzalanan GATT ile atılmıştır. GATT 1948-1994 yılları arasında dünya mal ticaretini düzenleyen temel metin olmuştur. Anlaşmaya taraf ülkelerin 47 yıllık uygulama dönemi içerisinde gerçekleştirdikleri Müzakere Turları ile GATT zaman içerisinde içerik ve taraf olan devlet sayısı bakımından genişlemiş, aynı zamanda fiilî bir uluslararası kuruluşa dönüşmüştür. 1986-1994 yılları arasında gerçekleştirilen Uruguay Turu sonrasında GATT ile kurulan sistem DTÖ çatısı altına alınmıştır. Ayrıca mal ticaretine ilave olarak hizmetler ve ticaretle bağlantılı fikrî mülkiyet hakları da çok taraflı ticaret sistemi altında ele alınmaya başlanmıştır.

Türkiye ise GATT sistemine 1951 yılında Torquay Turu sırasında taraf olmuş ve DTÖ'nün de kurucu üyeleri arasında yer almıştır.

Dünya Gümrük Örgütü (DGÖ): DGÖ, GATT ve ardından kurulan DTÖ'ye paralel bir gelişme göstererek uluslararası mal ticareti ve sınırlar arası insan geçişleri ile ilgili gümrük rejimlerinin basitleştirilmesine yönelik çalışmalar yürütmektedir. Türkiye'nin kurucu üye olarak yer aldığı DGÖ uluslararası ticaretin %98'ini gerçekleştiren 179 üyeye sahiptir. DGÖ'nün merkezi, Brüksel'de bulunmakta olup, ayrıca Amerika, Avrupa, Asya Pasifik, Orta Doğu ve Afrika'yı içerecek şekilde dünyanın farklı coğrafyalarında yerleşik altı adet bölgesel kapasite geliştirme ofisi bulunmaktadır.

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD): BM Genel Kurulunun ticaret, yatırım ve kalkınma konuları ile ilgilenen temel organı olan UNCTAD, İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan GATT (DTÖ), Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi uluslararası ekonomik örgütlerin gelişmekte olan ülkelerin problemlerini yeterince ele almadığı düşüncesi nedeniyle ortaya çıkmıştır. Resmî olarak 1964 yılında kurulan UNCTAD, gelişmekte olan ülkelerdeki ticaret, yatırım ve kalkınma

fırsatlarının artırılması ve bu ülkelerin adil bir şekilde dünya ekonomisiyle bütünleşme çabalarına destek sağlamaktadır. Hâlihazırda 194 üyesi olan kuruluş, DTÖ ve DGÖ gibi hükûmetler arası bir organdır.

Birleşmiş Milletler Ticaret Hukuku Komisyonu (UNCITRAL): UNCITRAL ticaret konuları ile ilgilenen diğer bir BM kuruluşudur. UNCTAD gelişmekte olan devletlerin ticaret ve kalkınma konularındaki ihtiyaçlarını ele alırken, UNCITRAL gelişmişlik düzeyi fark etmeksizin tüm devletler için geçerli olacak kural ve standartların uyumlaştırılmasına yönelik çaba göstermektedir. 1966 yılında kurulan Komisyon, BM Genel Kurulu tarafından altı yıllık dönem için seçilen 60 üye ülkeden oluşmaktadır. Üyelik seçiminde dünyanın farklı coğrafi bölgelerinin yanı sıra farklı ekonomik ve hukuk sistemlerinin temsiline dikkat edilmektedir.

Dünya Fikrî Mülkiyet Hakları Örgütü (WIPO): Uluslararası ticaretin gelişmesi ve artması fikrî mülkiyet haklarının korunması konusundaki bir takım endişeleri de beraberinde getirmiştir. Esasen bu alandaki düzenlemeler 19. Yüzyıla kadar uzanmış olsa da uluslararası düzeyde fikrî mülkiyet hakları ile ilgili olarak politika, bilgilendirme ve işbirliği konularında bir uluslararası kuruluşun kurulması 1967 yılında gerçekleşmiştir. BM şemsiyesi altında kurulan WIPO'nun hâlihazırda 188 üyesi bulunmaktadır.

Milletlerarası Ticaret Odası (ICC): Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde tacirler; ticaret, yatırım ve finans gibi kendilerini doğrudan ilgilendiren konularda hükûmetlerin kural oluşturmalarını beklemeden kendi kural ve disiplinlerini oluşturmak ve is dünyasını ilgilendiren konularda temsilcilerini sağlamak amacıyla ICC'yi kurmuşlardır. Kuruluş yılı olan 1919 yılında beş ülkeden gelen tacirlerin üye olduğu yapı, günümüzde 130 ülkeden binlerce üyesi bulunan ve hükûmetlerden bağımsız bir uluslararası sivil toplum kuruluşuna dönüşmüştür.

Özel Hukukun Birleştirilmesi Enstitüsü (UNIDROIT): Merkezi Roma'da bulunan Özel Hukukun Birleştirilmesi Enstitüsü (UNIDROIT) karşılaştırmalı hukuk yöntemlerini kullanarak model kanunlar, ilkeler ve taslak konvansiyonlar hazırlamak suretiyle basta ticaret hukuku olmak üzere özel hukuk alanında uyumlaştırma ve birleştirme çalışmaları yürütmektedir. Hükûmetler arası bir kuruluş olan UNIDROIT'in hâlihazırda Türkiye dâhil olmak üzere beş kıtadan 63 üyesi bulunmaktadır.

Uluslararası Özel Hukuka İlişkin Lahey Konferansı (HCCH): Ticaret hukuku da dâhil olmak üzere uluslararası özel hukuk alanında uyumlaştırma çalışmaları yürüten diğer bir hükûmetler arası organ Uluslararası Özel Hukuka İlişkin Lahey Konferansı'dır. Lahey Konferansı çalışmalarını 1893 yılından itibaren yapmakla birlikte, 1995 yılında kabul edilen statü ile hükûmetler arası bir kuruluş hâline gelmiştir. Türkiye'nin de üyesi olduğu Lahey Konferansı'nın hâlihazırda 80 üyesi bulunmaktadır.

Sektörel Bazlı Uluslararası Özel Hukuk Kuruluşları: Yukarıda sayılan kuruluşlara ilave olarak uluslararası ticaret sistemi içerisinde faaliyet gösteren pek çok uluslararası özel hukuk kuruluşu bulunmaktadır. Bunlar belli bir alanda faaliyet gösteren tacirler ile ulusal seviyede faaliyet gösteren dernek veya konfederasyonların üyelikleri ile meydana gelmiş uluslararası sivil toplum kuruluşlarıdır.

Ulusal Kuruluşlar:

Türkiye İhracatçılar Meclisi (TIM) ve İhracatçı Birlikleri: TIM, Türkiye ihracatının özel sektör kanadının en üst örgütüdür. TIM'e bağlı olarak on üç ihracatçı birliği bulunmaktadır. TIM, Türk ihracatçıların yurt içinde ve yurt dışında temsil eder. Ayrıca kendisine bağlı birliklerin koordinasyonunu sağlar ve ihracatçıların sorunlarının çözümüne yönelik çalışmalarda bulunur.

Türkiye İhracat Kredi Bankası (Türk Eximbank): Türk Eximbank, ihracatın geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi amaçlarıyla ihracatçılara, rekabet güçlerini artırmak için ise yurt dışında faaliyet gösteren müteahhitlere ve yatırımcılara kredi, sigorta ve garanti programları sağlamaktadır.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB): TOBB, yerel düzeyde kurulmuş olan ticaret, sanayi, ticaret ve sanayi, deniz ticaret odaları ve borsaların üst kuruluşudur. Uluslararası ticaret alanında TOBB üyelerine bu alanda gerekli olabilecek rapor ve bilgileri sunma yanında, yabancı muadil kuruluşlarla kurumsal bağlar kurar, işbirliği anlaşmaları imzalar.

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK): DEİK, Türk özel sektörünün dış ticaret, uluslararası yatırımlar, hizmetler, müteahhitlik, enerji, bankacılık, finans ve lojistik basta olmak üzere, dış ekonomik ilişkilerini yürütmekle görevlidir. Kuruluş yabancı ülkelerdeki muhatapları ile kurmuş olduğu İş Konseyleri vasıtasıyla, üyeleri için yurt içi ve dışı yatırım imkânlarını araştırmakta, ayrıca ihracatın artırılması ve ilgili alanlarda iş geliştirme çalışmalarını koordine etmektedir.

Uluslararası Ticaret Kurallarının İç Hukukla İlişkisi

Uluslararası ticaret ile alakalı kurallar iç hukuk kuralları içerisinde olabileceği gibi, uluslararası hukuk alanında da olabilir. İhracat, ithalat mevzuatı ve gümrük kanunu gibi uluslararası ticaret ile alakalı kurallar doğrudan iç hukuk sistemi içerisinde. Bu tür kuralların hukuk sistemi içerisindeki hiyerarşisi, uygulanması ve uygulanmaması hâlinde tabi olunacak müeyyide her ülkenin kendi inisiyatifindedir.

Ancak genel olarak ifade etmek gerekirse, uluslararası ticaret ile alakalı bu tür iç hukuk kurallarının, diğer kurallar karşısındaki hiyerarşik konumu ile uygulanması ülkenin diğer mevzuatı ile aynıdır. Bu kısımda bunların üzerinde durulmayacak, uluslararası seviyede oluşturulmuş kuralların iç hukuk kuralları ile ilişkisi ele alınacaktır. Uluslararası seviyede oluşturulan kuralların uluslararası kamu hukuku veya özel hukuk karakterli olmasına göre iç hukukla ilişkisi değişmektedir.

